

CSÉKE KATALIN*

Recenzió a *Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben* című kiadványról**

A Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont által megjelentetett tanulmánygyűjtemény egy 2015-ben indult sorozat negyedik kötete. A sorozat célja, hogy betekintést nyújtson az Intézet munkatársainak egyéni kutatási projektjeibe, és főbb kutatási profiljába. Jelen kötet 3 nagyobb fejezetből áll, melyek a nyelvhasználat, nyelvoktatás, a nyelvi tájkép és könyvismertetés köré csoportosíthatók. A szerzők a kutatóközpont munkatársai mellett a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola azon tanárai, vendégoktatói, kutatói, akik egy-egy kutatási program révén kapcsolódnak az Intézet munkájához.

A kötet az Intézet vezetőjének, Csernicskó Istvánnak¹ *Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásai és a nyelvi jogok* című tanulmányával indul, mely mintegy válaszreakció az aktuálpolitikai változtatásokra, a 2017-es oktatási nyelvtörvény és a nemzetközi normák között húzódó ellentmondásokra.

Az első fejezet a *Nyelvhasználat, dialektológia, nyelvoktatás* címet viseli, és tizenegy tanulmány kapott benne helyet. Kontra Miklós² a nyelvhasználók felől közelíti meg a magyar nyelvet. Figyelemfelkeltő írásában a magyar iskolákban zajló „nyelvi alapú lélekrombolás” és a standardtól eltérő nyelvhasználat stigmatizált voltára helyezi a hangsúlyt. Máté Réka³ egy nyelvtanuló életrajzán kíséri végig az olvasót a „nyelvész szemüvegén” keresztül nézve. Ez az életút kicsit sem ritka kárpátaljai közegben, szinte mindenkinek van a környezetében (vagy pont ő az) olyan személy, aki magyarul kezdte iskolai tanulmányait, majd ukránul folytatta, munkája során főként az ukránt használja, és gyakran találkozik az orosz nyelvvel, emellett más idegen nyelveket is tanult. Ez nem minden

---

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Pedagógia és Pszichológia Tanszékének oktatója. * Асистент кафедри педагогіки та психології, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Раковці ІІ. * Teacher of Department of Pedagogy and Psychology, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education.

** *Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben*. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból IV. Szerkesztette: Karmacsai Zoltán és Máté Réka. „RIK-U” Kft., Ungvár, 2018. 228 p.

¹ II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola; Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont; Pannon Egyetem, Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet

² Károli Gáspár Református Egyetem, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola; egyetemi tanár; MTA doktora

³ II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola; Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont; Pannon Egyetem, Többnyelvűségi Doktori Iskola, PhD-hallgató

esetben tudatos választás, hisz a soknemzetiségű Kárpátalján, ahogy a szerző fogalmaz, a nyelvtanulás színtere nem minden esetben az iskolapad. Dudics Lakatos Katalin⁴ egy korábbi kérdőíves felmérés eredményei alapján a kárpátaljai magyar fiatalok véleményét ismerteti a környezetük nyelvhasználatáról melyből kiderül, hogy a vizsgált fiatalok tisztában vannak a különböző nyelvváltozatok közötti különbségekről, a nyelvjárásoknak nincs különösebb presztízse a körükben, de a többség véleménye szerint Kárpátalján beszélnek a legszebben magyarul. Karmacsai Zoltán⁵ betekintést nyújt a kétnyelvűség hatásainak a vizsgált nyelvváltozat alakulásában betöltött szerepébe a szlovák–magyar határ két oldalán. A tanulmányhoz tartozik egy szómelléklet a vizsgálat során előforduló kölcsönszavakról és azok jelentéséről. A kötet következő tanulmánya egy angol nyelvű munka Márku Anita⁶ tollából, mely a kárpátaljai magyarok, az „új beszélők” (new speakers) jelenlétét vizsgálja a közösségi világhálón a többnyelvűség szempontjából. Maradva a kiber térnél, Kész Réka⁷ és Márku Anita egy nem mindennapi párhuzamra hívja fel a figyelmet, mégpedig a feliratos falvédők és az internetes mémek között. A feliratos textiliák és a napjainkban vírusként terjedő internetes mémek közötti hasonlóságokat, képek bőséges jelenlétével teszik a szerzők még inkább szemléletessé. A téma bemutatása az etnográfia és az internetes nyelvészet fogalmi apparátusát felhasználva történik. Cserniczkó István és Márku Anita ukrán nyelvű tanulmánya révén a kárpátaljai magyar beszélők kódváltási szokásait tárja az olvasó elé szociolingvisztikai és pszicholingvisztikai aspektusból megközelítve. Bárány Erzsébet⁸ egy az ukrán nyelvtudomány és dialektológia terén elért eredmények szempontjából kimagasló kutatóról, Bonkaló Sándorról ír. A munka eredményeiből megtudjuk, hogy Bonkaló Sándor volt az első, aki felhívta a kutatók figyelmét a rutén irodalmi nyelvben használt magyar elemekre, az ukránok nyelvére, történelmére és néprajzára. Különleges módon járult hozzá az ukrán nyelv, azon belül a hucul (rutén, ruszin) dialektológia tudományos fejlődéséhez. Gazdag Vilmos⁹ szintén kölcsönszavak vizsgálatával foglalkozik tanulmányában, azonban ő a szláv kölcsönszavak szemantikai módosulásait és az azokat kiváltó okokat mutatja be egy beregszászi járási kérdőíves felérés adatai alapján. A jelentős számú (342 fő) mintán alapuló felmérés eredményei alátámasztják azt a korábban már ismert tényt, hogy a határon túli nyelvjárásokba nagy számban kerültek be az államnyelvből átvett kontaktuselemek. A szerző vizsgálatával gazdagította

⁴ II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék

⁵ II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék; Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

⁶ II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola; Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

⁷ Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Néprajzi Tanszék, néprajz-muzeológia szakos hallgató

⁸ II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék; Nyíregyházi Egyetem Kelet-és Közép-európai Kutatóközpont

⁹ II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék

ezeknek az elemeknek a meglétére irányuló tudományos munkákat. Megállapítja, hogy a kölcsönszavak jelentésmódosuláson estek át, és ezáltal a jelentésmódosulások által a kárpátaljai magyar nyelvjárások bővültek. Huszti Iлона¹⁰ a pedagógusképzés egy nagyon fontos tényezőjéről ír tanulmányában, a mentorok szerepéről. A szerző a kérdést mindkét fél szemszögéből megvizsgálta egy pedagógus hallgatónak, és egy gyakorlatvezető tanároknak (mentoroknak) készített kérdőív eredményei alapján. A fejezet utolsó tanulmánya Nagy-Kolozsvári Enikő¹¹ *Gyermekirodalom, egy régi-új módszer az idegennyelv-oktatásban* című munkája. Az eredmények alapján megtudjuk, hogy a kárpátaljai angoltanárok attitűdje pozitív a gyermekirodalom alkalmazása kapcsán az idegen nyelvi órákon, indoklásaikban a szakirodalom által is alátámasztott előnyöket említik, azonban a tényfeltáró kutatás még további lehetőségeket rejt magában a szerző szerint is.

A tanulmánykötet második fejezete a *Nyelvi tájkép és társadalmi folyamatok* címet viseli, és négy kutató tudományosan megalapozott publikációját tartalmazza. Tóth Enikő¹² Csoma település nyelvi tájképét mutatja be, melyből kiderül, hogy a magyarok lakta településen van presztízse a magyar nyelvnek, az államnyelvi feliratok elsősorban az állami szférához tartozó szövegekben jelennek meg. A faluban a közérdekű közlemények csak magyar nyelven olvashatók. A falvak vizuális nyelvhasználatával ellentétben, Beregszász város közterein inkább a kétnyelvűség, többnyelvűség dominál – olvashatjuk Hires-László Kornélia¹³ longitudinális vizsgálatára épülő tanulmányában. A négy év változásait bemutató vizsgálat a nyelvi tájképet nemcsak a nyelvtörvények felől közelíti meg, hanem a társadalmi, gazdasági folyamatokat is figyelembe veszi. Karmacsai Zoltán a kárpátaljai magyar iskolák nyelvi tájképét mutatja be tanulmányában, rámutat számos társadalmi törvényszerűsége, az adott iskolaközösség és társadalmi közösség helyzetére, szokásaira és a kisebbségi lakosok attitűdjeire. Fedinec Csilla¹⁴ egy talán kevésbé ismert területre nyújt betekintést, a szovjet filmgyártás kárpátaljai helyszíneit vagy kárpátaljai vonatkozásait bemutató alkotásait vonultatja fel, különös tekintettel a nyelvi érdekességekre.

A tanulmánykötet harmadik része könyvismertetőket tartalmaz, mely újdonsággal szolgál a *Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásai*-ból sorozat olvasóinak. Elsőként ebben a kötetben kapnak helyet recenziók. Bárány Erzsébet, Csernicskó István és Melnyk Szvitlana 2010-ben megjelent *Етнічне та*

¹⁰ II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék

¹¹ II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék; ELTE Pedagógia és Pszichológia Kar, Neveléstudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató

¹² II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola; Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont; ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, doktorjelölt

¹³ II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola; Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont; Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia Doktori Iskola, doktorjelölt

¹⁴ MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, tudományos főmunkatárs

мовне розмаїття України. Аналітичний огляд ситуації című Ukrajna etnikai és nyelvi sokszínűségét bemutató könyvéről ír ukrán nyelvű ismertetőt. Majd ezt követően az Ungvári Nemzeti Egyetem oktatóinak – Сабадош І. В., Миголинець О. М., Пискач О. Д. – szerkesztésében megjelent *Закарпатський діалект. Бібліографічний покажчик* című munkáját mutatja be szintén ukrán nyelven. Mádi Gabriella¹⁵ a Simone E. Pfenninger és Navracsecs Judit által szerkesztett *Future Research Directions for Applied Linguistics Multilingual Matters* címet viselő tanulmánykötet ismerteti angol nyelvű recenziójában. Máté Réka zárja a recenziók sorát Marián Sloboda, Petteri Laihonon, Anastassia Zabrodszkaja szerkesztette 2016-ban megjelent *Sociolinguistic Transition in Former Eastern Bloc Countries (Two Decades after the Regime Change)* című kötet angol nyelvű ismertetőjével.

Bár a kárpátaljai magyar nyelvhasználat szociolingvisztikai szemléletű tudományos vizsgálata már közel két évtizede zajlik, de a nyelvi változás és variabilitás, a nyelvpolitikai helyzet nagyfokú instabilitása újabb kutatási kérdéseket, és problémákat vet fel, ezekre a nyelvészek, oktatók igyekeznek empirikus kutatásokon alapuló válaszokat adni. Jelen tanulmánykötet ennek egy kitűnő példája. A kötet egyik pozitívuma, hogy főiskolai hallgatók, nyelvészek, kutatók, laikusok egyaránt haszonnal forgathatják, hisz nyelvezete közérthető, struktúrája átlátható és tematikáját tekintve aktuális. A kötet szerzői társadalmi problémákat világitanak meg nyelvészeti szempontból, s teszik ezt a lényegre koncentrááló tömör, érthető és mégis tudományosan magas szintű megfogalmazásban.

---

¹⁵ II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék; Pannon Egyetem, Többnyelvűségi Nyelvtudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató